

УДК 340.111 (045.2)

Миронець О. М.

Національний авіаційний університет, Київ

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу поняття „функція права”, а також класифікації функцій права на сучасному етапі розвитку України. Автор аналізує наукові підходи до досліджуваних понять, пропонує власне визначення функцій права та власну їх класифікацію.

Актуальність дослідження функцій права в сучасній Україні полягає у вирішенні таких наукових і практичних завдань, як-от: збагатити і поглибити наукові уявлення про функції права та їх класифікацію на сучасному етапі розвитку України, підвищити якість законів, а також проаналізувати проблему невиконання та недотримання нормативно-правових актів суб'єктами правовідносин, запропонувати реальні шляхи ефективної дії законодавства.

Функції права були і є предметом досліджень у вітчизняній і зарубіжній науці. Такі наукові пошуки здійснюються як теоретиками права, так і науковцями, які представляють галузеві юридичні науки. Про це свідчать праці таких вітчизняних вчених, як: В. Копейчиков, М. Логвінова, Л. Одегова, О. Олійник, Н. Оніщенко, І. Ситар, О. Скакун, а також зарубіжних науковців – С. Алексєєва, М. Байтіна, В. Лазарева, А. Матузова, Т. Радько, В. Синюкова, І. Фарбера та інших. Не можна сказати, що функції права та їх класифікація не розглядаються, проте дані питання залишаються відкритими для подальших наукових досліджень.

Метою дослідження є визначення та з'ясування поняття, сутності функцій права та здійснення їх класифікації.

Нинішнє розуміння функцій права, а саме: поняття, сутність, класифікація ґрунтується на наукових розробках вітчизняних вчених, таких як: О. Іоффе, Т. Радько, В. Синюкова, І. Фарбера та інших науковців.

Найбільш розповсюдженим є підхід, відповідно до якого функціями права є „основні напрямками впливу права на суспільні відносини” (С. Алексєєв, В. Лазарев, О. Скакун та інші) [1, с. 191; 3, с. 124; 5, с. 225]. Основні аргументи на користь цієї позиції зводяться до того, що у функціях права відображається його активна роль, саме напрями правового впливу виражають роль права в суспільному житті та регулюванні відносин у суспільстві. Метою такого впливу є впорядкування суспільних відносин. Сутність права визначає напрями його

впливу, у яких набувають свого розкриття його соціальне призначення і природа.

Прихильники другого підходу розуміють під досліджуваними поняттями „соціальну роль права” (В. Ковальський та інші) [9, с. 3]. Основним аргументом цієї наукової позиції є розуміння, відповідно до якого функції права визначаються його призначенням у різних сферах життя суспільства.

Існує також третій підхід, відповідно до якого пропонується розуміти функції права, об'єднавши точки зору обох вказаних вище підходів, а саме, як соціальне призначення права, а також напрями правового впливу на суспільні відносини (М. Байтіна, Т. Радько, В. Синюков та інші) [2, с. 168; 12, с. 227; 8, с. 154-155]. Прихильниками цього підходу звертається увага на недоцільність протиставляти або ототожнювати напрями правового впливу соціальному призначенню права у зв'язку з їх постійним взаємозв'язком. На цій підставі функції права визначають як „правову характеристику соціокультурної реальності суспільства та окремих його компонентів”, обґрунтовуючи дану позицію динамікою права в результаті взаємодії з зовнішніми процесами менталітету суспільства (В. Синюков) [8, с. 155].

Вузкий підхід до розуміння функцій права полягає у тому, що їх розуміють як „конкретну роль (дію права) по організації суспільних відносин” (Ю. Ткаченко) [6, с. 34].

Існує також позиція, відповідно до якої розмежовуються поняття „правова функція” та „функція права”. Аргументація цього розуміння зводиться до того, що право виконує правову функцію для створення правових норм, а суть функції права у тому, щоб сприяти використанню правових норм для життєво важливих потреб (І. Ситар) [7, с. 6].

Аналізуючи поняття „функція права”, на нашу думку, не можна погодитись з точкою зору прихильників двох перших наукових підходів щодо розуміння досліджуваного поняття. Річ у тім, що ці обидва підходи характеризують лише

один або інший бік поняття „функція права” окремо. Не можна обмежити розуміння функції права виключно його соціальним призначенням, так як і недоцільно зводити цей процес лише до напрямів юридичного впливу права на відносини у суспільстві. Автор підтримує позицію науковців третього підходу до розуміння досліджуваного поняття, так як вважає, що функції права здійснюють свою роль у суспільстві як на рівні взаємодії права з явищами суспільного життя, так і на рівні реалізації власне правових функцій.

У зв'язку з наведеним вище, на наш погляд, визначення поняття, яке повною мірою відображає суть „функцій права” можна сформулювати як соціальне призначення права, а також головні напрямки його впливу на суспільні відносини.

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації функцій права, що характеризує їх як багатоаспектне явище. На сьогодні найбільш поширеною є позиція поділу функцій права на загальносоціальні та спеціально-соціальні (юридичні) (С. Алексєєв, В. Ковальський, В. Синюков, О. Скакун та інші) [1, с. 191; 9, с. 4; 8, с. 156-157; 5, с. 225]. Аргументацією цього підходу є те, що функції права розглядаються в декількох площинах, залежно від здійснення їх в межах усієї державно-правової частини надбудови або ж тільки в межах самого права (С. Алексєєв) [1, с. 191]. На цій підставі вченими визначається, що загальносоціальними функціями є напрямки взаємодії права та інших соціальних явищ, а спеціально-соціальними – напрями власне правового впливу на суспільні відносини (Т. Андрусак та інші) [11, с. 96-97].

Щодо поділу спеціально-соціальних функцій права, то більшість науковців мають спільну точку зору та відносять до них охоронну та регулятивну, висловлюючи думку про розподіл останньої на статичну та динамічну (С. Алексєєв, А. Олійник, В. Синюков, О. Скакун та інші) [1, с. 191-192; 10, с. 77-78; 8, с. 157; 5, с. 226-227]. Існує думка, відповідно до якої до спеціальних функцій права відносять додатково установчу та інформаційну (В. Ковальський) [9, с. 4].

Проте відсутня єдність та чітка позиція науковців щодо поділу загальносоціальних функцій права. За винятком певних нюансів, прихильники вказаного підходу до класифікації функцій права відносять до загальних такі функції, як-от: політичну, економічну, соціальну, ідеологічну (В. Ковальський) [9, с. 4], культурно-

історичну, виховну, функцію соціального контролю, інформаційно-орієнтаційну (В. Синюков) [8, с. 87-88], інформаційну, орієнтаційну, виховну (О. Скакун) [5, с. 225], гуманістичну, організаторсько-управлінську, інформаційну (комунікативну), оцінно-орієнтувальну, ідеологічно-виховну, гносеологічну (пізнавальну) (А. Олійник) [10, с. 77]. Цей підхід ґрунтується на тому, що право виконує у суспільстві виховну, інформаційну, оціночну, орієнтувальну та інші функції, так як взаємодіє з соціальними інститутами.

Відповідно до другого підходу щодо класифікації функцій права їх пропонується розглядати як систему, яка включає в себе багато рівнів (М. Байтін, Т. Радько та інші) [2, с. 167, 175 – 176; 12, с. 230].

На думку Т. Радько, систему функцій права можна поділити на п'ять груп: загальноправові (до яких відносять регулятивну та охоронну), міжгалузеві, галузеві, правових інститутів та функції норми права [12, с. 230].

М. Байтін поділяє вказану вище досліджувану систему на: основні загальноправові функції, виховну, загальні функції права, які впливають з основних, приватні функції права, які впливають з основних, функції галузей права, які впливають з основних, функції правових інститутів, які впливають з основних та галузевих функцій, функції окремих правових норм, які впливають з основних, галузевих та функцій правових інститутів [2, с. 175 - 176].

Одні представники другого підходу до класифікації функцій права обґрунтовують свою позицію необхідністю введення в науковий обіг поняття підфункції або неосновної функції. Звертається увага на аналіз правового впливу на суспільні відносини, що дозволяє виокремити основні функції права, які властиві всім галузям права, а також функції менш загального значення, які властиві лише певним галузям права (Т. Радько) [12, с. 230-231]. Інші прихильники цієї наукової позиції вводиться поняття двоєдиного критерію для виділення основних та інших загальних функцій, який складається з двостороннього впливу права на суспільні відносини – характер і ціль (М. Байтін) [2, с. 168].

Власну класифікацію функцій права пропонує І. Ситар. На його думку доцільно поділити функції позитивного права на: науково-пізнавальну, проритетно-формуючу, енциклопедично-рекомендуючу, владно-профілактичну (попереджувальну, заборонну, імперативну, каральну).

Аргументацією даної наукової позиції є те, що вказаний вище поділ функцій права охоплює традиційну класифікацію, а також відображає еволюцію формування правових норм, а дослідження функцій права відбувається в динаміці їх утворення та реалізації [13, с. 69].

На нашу думку, вищенаведені аргументи на підтримку цих та інших підходів до класифікації функцій права є досить переконливими. Аналіз вказаних вище наукових підходів, на наш погляд, дає можливість підтримати частково позиції одних науковців, а також не погодитися з деякими поглядами інших.

Розгляд досліджуваного поняття змушує відійти від наукової точки зору щодо поділу функцій права на дві групи – загальні та спеціальні без їх взаємозв'язку з системою права. Представники першого підходу, класифікуючи функції права, виділяють серед спеціально-юридичних регулятивну та охоронну, а перелік загально-соціальних функцій „розширюється” залежно від власного наукового бачення різних вчених. Основний аргумент на користь позиції автора полягає у тому, що за вказаної вище позиції науковців функції права розглядаються окремо від системи права, що обмежує об'єктивність у спробі здійснити класифікацію функцій права.

На нашу думку, вказана точка зору цілком узгоджується з властивим праву багатостороннім впливом на суспільні відносини. Суспільний вплив права у своїх напрямках, а також мірі впливу не є чітко фіксованим. Автор підтримує позицію науковців щодо постійної динаміки впливу права, а також можливість виникнення нових функцій права у зв'язку з посиленням значення певної сфери суспільного життя на певному етапі розвитку суспільства і держави (Т. Радько) [12, с. 234]. Проте такий ріст кількості функцій права, на нашу думку, не може бути безмежним, так як і не є доцільною їх надмірна деталізація, навіть зважаючи на можливу потребу у посиленому правовому регулюванні певної групи суспільних відносин. Річ у тім, що вказані вище функції права, як правило мають узагальнюючий характер у тому розумінні, що майже кожна із функцій містить у собі підфункції. На відповідному етапі розвитку держави і суспільства за потреби посилення правового регулювання одні з цих підфункцій проявляються чіткіше, а інші залишаються менш проявленими. Дана позиція дає змогу звернути увагу на наявність серед відомих на сьогодні підфункцій права тих, яких потребують реалії

нашого сьогодення, проте при цьому не виокремлюючи їх у самостійні функції, а також не вводячи в науковий обіг нові. Надмірне завантаження розуміння класифікації функцій права їх кількістю та новими назвами не вирішить питання їх класифікації, а навпаки створить уявлення про них як про нескінченне та безсистемне утворення. На нашу думку, немає необхідності занадто деталізувати наявні функції права шляхом виокремлення з їх змісту підфункцій у самостійні функції з метою створити більш доступну для розуміння їх систему. Класифікація функцій права має бути простою для сприйняття та розуміння, що не позбавляє, на нашу думку, можливості розглядати та подавати дану класифікацію у межах кількох площин. Така позиція узгоджується з науковим поглядом І. Казьміна, який пропонує у якості функцій права виділяти лише найбільші та найважливіші напрями його впливу. Цей підхід представляє собою наукову цінність у тому, що функції права відрізняються між собою достатньо вирізненими власними цілями, способами їх досягнення та сферами реалізації. Крім того, дуже важливо для функцій права, щоб вони були властиві всьому праву в цілому, мали міжгалузевий характер [14, с. 64].

Автор погоджується з науковою думкою про те, що система функцій права є складним, багаторівневим утворенням та безпосередньо пов'язана з системою права (Т. Радько) [12, с. 230]. Проте вказана вище складність досліджуваної системи, на нашу думку, не повинна зводитися до збільшення кількості функцій права, а є підставою для розгляду властивих праву функцій як системи, яка складається з кількох рівнів. Функції права – це саме ті напрями його впливу, які властиві йому в цілому, а не окремим його складовим. Тому автор не погоджується з представниками наукового підходу про існуючу залежність кількості самостійних функцій права від складових його системи. Галузь, підгалузь, інститут, норма права є елементами його системи. Тобто функції права в цілому автоматично поширюють свою дію на всі елементи його складових. Інша річ вже у тому, що певна галузь права зважаючи на її специфіку може певну функцію права використовувати в більшій мірі, а іншу в меншій, або ж не використовувати взагалі. Проте даний факт не є підставою для того, щоб виокремлювати підфункції права у нові функції лише на тій основі, що певним галузям права така функція не

властива на певному етапі розвитку держави і суспільства.

На нашу думку, доцільно розглядати систему функцій права виходячи з їх поділу залежно від власне правового впливу права та соціального його впливу, так як об'єктивно право здійснює ці дві групи функцій. Проте вказані групи функцій права мають завжди розглядатися у взаємозв'язку з його системою. Функції права можуть проявлятися на рівні всієї системи права в цілому, або ж на рівні її складових: галузей, підгалузей, інститутів, норм. Тобто функції права варто розглядати як систему, яка складається з двох великих груп, які можуть проявлятися на рівні елементів системи права.

На нашу думку, доцільно подати класифікацію функцій права, погодившись частково з представниками першого підходу до їх класифікації, поділивши їх на загально-соціальні та спеціально-юридичні. Проте до загально-соціальних функцій, на наш погляд, доцільно віднести: інформаційну, оціночно-орієнтаційну, гносеологічну, виховну, політичну, економічну (підфункції: екологічну, соціальну). До спеціально-юридичних функцій права вважаємо необхідним віднести: регулятивну та охоронну. До охоронної функції права пропонуємо включити підфункції: каральну, компенсаційну, відновлюючу, профілактичну, контрольну. Крім того, варто мати на увазі, що вказані функції можуть проявлятися на рівні всіх елементів системи права у більшій чи меншій мірі залежно від потреб складових системи права, а також від потреб у посиленні правового регулювання тієї чи іншої сфери життя суспільства та певному етапі його розвитку.

Отже, розглянувши поняття та класифікацію функцій права в сучасній Україні, приходимо до таких висновків.

Функціями права є соціальне призначення права, а також головні напрями його впливу на суспільні відносини.

Класифікацію функції права варто розглядати як систему, яка складається з двох груп – загально-соціальних та спеціально-юридичних, які можуть проявлятися на рівні системи права в цілому, а також її елементів: галузі, підгалузі, інституту, норми права.

Загально-соціальними функціями права є: інформаційна, оціночно-орієнтаційна, гносеологічна, виховна, політична, економічна (підфункції: екологічна, соціальна).

Спеціально-юридичними функціями права є: регулятивна та охоронна. Охоронна функція права включає в себе підфункції: каральну, компенсаційну, відновлюючу, профілактичну, контрольну.

Подальші дослідження поняття та класифікації функцій права в сучасній Україні полягають у більш глибокому вивченні їх сутності і змісту, аналізі проблеми недіючих законів, а також виробленні пропозицій до підвищення ефективності дії нормативно-правових актів.

Список літератури

1. *Алексеев С.С.* Общая теория права: В 2-х т, Т. I. – М.: „Юридическая литература”, 1981. – 361 с.
2. *Байтин М. И.* Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Изд. 2-е. доп. – М.: ООО ИД „Право и государство”, 2005. – 544 с.
3. Общая теория государства и права: Учебник/Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юристъ, 1996. – 465 с.
4. *Радько Т.Н.* Основные функции социалистического права: Учеб. пособ. – Волгоград, 1970. – 143 с.
5. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
6. *Ткаченко Ю.Г.* Методологические вопросы теории правоотношений. М., 1980. – 176 с.
7. *Ситар І.М.* Онтологічні функції права. Автореф. дис. на здоб. науков. ступ. канд. юрид. наук. Львів, 2008. – 16.
8. *Теория государства и права.* Курс лекций. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. — М.: Юристъ, 1997. — 672 с.
9. *Ковальський В.* Функції права: поняття, джерела, динаміка // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2009. — № 2. — С. 3-10.
10. *Правозавство: Підручник / Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. та інші; За ред. В.В. Копейчикова. – 7-е вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.*
11. *Андрусак Т.Г.* Теорія держави і права. – Львів: Фонд „Право України”, 1997. – 197 с.
12. *Радько Т.Н.* Теория государства и права: Учебник для вузов – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. – 576 с.
13. *Ситар І. М.* Онтологічні функції права: монографія. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 240 с.
14. *Казьмин И. Ф.* Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса. М., 1986. – 191 с.